

Rok 1989 očima StB: útěk východních Němců na Západ

31.10.2024 - | Ústav pro studium totalitních režimů ČR

Na podzim roku 1989 došlo k masovému exodu občanů Německé demokratické republiky (NDR) do Spolkové republiky Německo (SRN). Řada z nich se pokusila dostat do svobodného světa přes Československo, především prostřednictvím západoněmecké ambasády.

Uprchlíci zde často několik týdnů čekali na možnost vycestovat na Západ. Jejich snahy vyvrcholily v říjnu 1989, poté, co 30. září tehdejší spolkový ministr zahraničí Hans-Dietrich Genscher oznámil, že jim bude vycestování do SRN umožněno. Den nato umožnilo podle hlášení Státní bezpečnosti velvyslanectví vstup dalším téměř čtyřem stovkám východních Němců. Nešlo přitom zdaleka jen o uprchlíky, kteří se do Československa dostávali legálně.

Dne 1. října došlo v prostoru pohraniční jednotky Trojmezí k násilnému překročení hranic (v tehdejší terminologii proryvu) dvěma neznámými muži, s největší pravděpodobností Němci. Oběma se pokus podařil, přestože pohraničníci vypálili varovné výstřely do vzduchu. O dva dny později byl na Děčínsku ve vlaku z NDR kontrolován muž, který se nejprve pokusil hlídku podplatit, potom jednomu ze členů hlídky ukradl pistoli, ze které se mu sice nepodařilo vystřelit, ale dokázal uprchnout. Situace se zkomplikovala po 3. říjnu 1989, kdy vedení Německé demokratické republiky rozhodlo o omezení výjezdů svých občanů do Československa. Výrazně sice poklesl počet Němců, kteří se k nám pokusili dostat přes hraniční přechody, značně se ovšem zvýšil počet ilegálních přechodů (hranice se socialistickými státy nebyly součástí železné opony, chyběla tu proto ženijní opatření).

„Tlak je veden v podstatě po celé státní hranici“

Velvyslancem SRN byl od prosince 1988 Harmann Huber (vpravo) / Prostor před ambasádou SRN, čísla jsou označené pozorovací body Státní bezpečnosti

Za dva dny (3. a 4. října) bylo zadrženo 427 občanů NDR, většina z nich ve skupinách přibližně do desíti osob. Státní bezpečnost konstatovala, že *„tlak je veden v podstatě po celé státní hranici“*. Německá strana *„v dopoledních hodinách zatarasila komunikace, protínající státní hranice, proti násilnému přejezdu vozidel do ČSSR.“* Kritická situace se postupně uklidňovala a podle hlášení docházelo k *„podstatnému snížení tlaku narušitelů“*, což bylo spojeno s tím, že uprchlíci hledali nové cesty.

Dne 1. listopadu byla vízová povinnost zrušena znovu, podle Státní bezpečnosti *„pasové orgány NDR dostaly pokyn nevracet z hraničních přechodů občany NDR, kterým byl prokázán úmysl emigrovat (...) V těchto případech mají s cestujícím provést pohovor s cílem přesvědčit jej, aby od emigrace opustil (...) Pokud osoba od úmyslu neopustí, má být propuštěna k cestě do ČSSR.“* Přes ČSSR znovu proudily tisíce východních Němců. Podle oficiálních odhadů jich uprchlo různými způsoby přes Československo do Spolkové republiky Německo přibližně 42 000.

Každá zpravodajská služba představuje důležitý zdroj informací. Také ministerstvo vnitra v komunistickém Československu – především prostřednictvím státobezpečnostních složek – podávalo stranickým i státním (v tomto pořadí) funkcionářům informace, které nemohli získat jinými cestami. V podstatě šlo o informování o potenciálních nebezpečích jak zpoza hranic, tak uvnitř státu, i o jakýsi monitoring veřejného mínění. K tomu, aby mohly být zpracovávány souhrnné zprávy, musel být v rámci resortu vybudován informační systém, který by zpracovával informace postupně od nejnižších organizačních složek po centrálu a zpět. Hlavní zdroj informací o situaci v Československu přicházel ze Státní bezpečnosti, a to prostřednictvím analytického odboru II. správy Sboru národní bezpečnosti (SNB). Ten soustřeďoval poznatky získané na centrální i regionální úrovni vlastní operativní činností, tajným sledováním, nasazováním operativní techniky a zejména prostřednictvím tajných spolupracovníků. Na počátku roku 1989 byly každodenně zpracovávány tzv. denní informace, shrnující nejdůležitější události ze státobezpečnostního hlediska.

Připravil MILAN BÁRTA

Foto Archiv bezpečnostních složek

Související:

- První díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – Lidové milice do zbraně!
- Druhý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – brutální zákroky a 1400 zadržených
- Třetí díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – výbuch v Ústí nad Labem
- Čtvrtý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – soud s Václavem Havlem
- Pátý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – výhrůžky bombami
- Šestý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – únos letadla
- Sedmý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – zpráva o bezpečnostní situaci ČSSR
- Osmý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – zásah proti Čs. helsinskému výboru
- Devátý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – oslavy 1. máje
- Desátý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – neúspěšný únos letadla
- Jedenáctý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – Václav Havel na koncertě Joan Baezové
- Dvanáctý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – petice Několik vět
- Třináctý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – nálady ve společnosti
- Čtrnáctý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – za zrušení povinné služby
- Patnáctý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – jednadvacáté výročí okupace
- Šestnáctý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – smrt z rukou sovětského vojáka
- Sedmnáctý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – vyšetřování petice Několik vět
- Osmnáctý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – iniciativa MOST
- Devatenáctý díl seriálu Rok 1989 očima Státní bezpečnosti – stokoruna s Gottwaldem

<https://www.ustrcr.cz/rok-1989-ocima-stb-utek-vychodnich-nemcu-na-zapad>